

N j i v a

I./11.

17./VI. 1921.

METOD DOLENC:

Temeljna načela za naš edinstveni kazenski zakonik.

Trnjeva je pot, ki vodi do cilja edinstvenih zakonov za vso našo kraljevino. Pa če stvari ne gredo tako lahko izpod rok, kakor bi bilo želeti, treba uvaževati, da je tremu kriva bivša podeljenost našega troimenskega naroda na petero držav, ki so imele ne samo različno pravo, ampak tudi različno pravno orijentacijo! Ali — *dela se!* Dokaz za to so elaborati raznih zakonodajnih komisij, ki dozorevajo počasi, ali gotovo. *Prepotrebni kazenski zakoniki so v svojih konturah že vidni.* Kazenski odsek stalnega zakonodajnega sveta ministrstva pravde je zboroval v januarju, februarju, aprilu v Beogradu, v maju v Zagrebu, v juliju pride zborovat v Ljubljano, da tako tudi z menjanjem zborovališča dokumentira edinstvenost. V Ljubljani bo končno ugotovljeno besedilo celega novega kazensko-pravnega reda, ki je že izdelan. V Zagrebu je kazenski odsek na podlagi osnutka kazenskega zakonika za kraljevino Srbijo iz leta 1909., oziroma 1912., zedinil na osnutek splošnega dela novega edinstvenega kazenskega zakonika (glej moj članek v Njivi 1./2., str. 4 ss.). Nove kazenske zakonike je dobila v zadnjih desetletjih Rusija, Norveška, osnutki so pripravljeni in kritično preresetani za Nemčijo, Avstrijo, Švico. Nemčija ima povrh še *Gegenentwurf*, katerega so izdelali kriminalisti profesorji Goldschmidt, Kahl, Lilienthal in v. Liszt. Vsa ta nova dela je komisija vpoštevala, a v prvi vrsti se je ozirala na socialno strukturo našega naroda, na naše lastne državne in kulturne potrebe.

V naslednjem naj pokažem — razume se, da samo v najglavnejših potezih —, kako si je kazenski odsek zamislil unešenje priznanih dobrih modernih idej iz kriminalne znanosti širnega sveta v naš bodoči kazenski zakonik. Ker govorim tu predvsem nepravnikom, vzporediti hočem, kolikor treba, določila sedaj pri nas veljavnih zakonikov. Pravnikom pa bo jasno, da v sejah kazenskega odseka ni šlo brez kompromisov in odveč bi bilo poudarjati, da v nekaterih podrobnostih vsi člani odseka nismo soglašali docela z določili izdelanega načrta. Ali tu mi gre za *populariziranje* od odseka sprejetih glavnih idej, zato menim, da se mi ni treba spuščati v razmotrivanje oddvojenih mišljenj.

V Jugoslaviji veljavni kazenski zakoniki — razen madjarskega — temelje na trostroki razdelitvi kaznivih del, ki pozna: hudodelstva, pregreške in prestopke. Italijanski, nizozemski, norveški kazenski zakonik

in švicarski načrt pa so si usvojili dvostroko razdelitev, ki deli vsa kazniva dela le v hudodelstva in pregreške. Tudi naš kazenski odsek se je odločil za *dvostroko* razdelbo, to pa zato, ker hoče vsa kazniva dela, ki ne kršijo niti ne ogrožajo konkretnih pravnih dobrin (obstoje države, življenje, zdravje, čast, svoboda, imovina poedinca itd.), ampak se značijo le za abstraktne prekršaje splošnih predpisov za red človeške družbe, izločiti iz kazenskega pravosodja in jih dodeliti policijskemu sodstvu.

Kaj je hudodelstvo, kaj pregrešek, tega po načrtu kazenskega odseka ne bo predpisaval zakonik za vsaki delikt posebej, kakor to stoji v avstrijskem kazenskem zakoniku, ampak to se bo določevalo po vrsti za posamezna kazniva dela predpisanih kazni. Doslej so bile glavne kazni smrt, težka ječa, ječa, strogi zapor, zapor, lišni zapor, samotno zaprtje za nedorasle, in denarna kazen; srbski kaz. zakon pa pozna tudi lišenje zvanja (izgubo službe) kot posebno glavno kazen. Poslej naj se *delé kazni* strogo po značaju kazenskega dela v *dvoje skupin*: Za dela, ki izvirajo iz koristoljubja ali drugih prezirljivih nagibov bodi kazen *smrti* za najtežja, *robije* (Zuchthaus) za težka, za manj težka pa *strogi zapor*. (Do cela je izključena smrt za politične delikte, to bo stalo že v ustavi.) Za vsa druga dela, osobito za politična (t. j. taka, ki dirajo v državo, vladarja ali ustavo) in za dela, ki nastanejo v hipni razdraženosti (afektu), bo predvidena kazen *zatočenja* (Festungshaft) za težje primere, a *zapor* in *denarna kazn* za lažje primere. Bistvena razlika med obema skupinama je ta, da nastopijo pri prvih kaznih tudi še po izdržanju posledice, osobito *izguba državljanske časti* za gotovo dobo, pri drugih pa te posledice po izdržanju kazni prenehajo. I težja i lažja kazniva dela pa so lahko storjena *a)* iz dobičkaželjnosti in prezirljivih nagibov ali *b)* iz drugih ne nečastnih nagibov. Zato določa načrt, da so hudodelstva kakor težja dela v prvem primeru kazniva s smrtjo (na vešalih) ali robijo, v drugem primeru pa z zatočenjem, pregreški pa v prvem primeru s strogim zaporom, v drugem pa z zaporom ali denarno kaznijo. Srbska kazen «lišenje zvanja» odpade; ona je teoretski nevzdržljivo kazensko glavno sredstvo, ker ni enakomerno na vsakega državljana uporabno, zato pa tudi nedemokratično. Samoposebi umljivo pa ostane izguba službe kot posledica kazni v določno predpisanih kazenskih primerih.

Načrt pa uvaja za naše pravosodje čisto novo sredstvo v boju zoper zločince; to so «*mere bezbednosti*», ukrepitev v interesu obče varnosti, ali na kratko: *očuvalna sredstva* (sichernde Massnahmen).

Kdor je bil že 3krat obsojen na robijo, pa v teku 6 let po izdržanju zadnje kazni stori zopet premišljeno kaznivo delo, temu je *zločinstvo prišlo v navado*, ta je za družbo opasen človek, za tega sme sodišče zbog tega izreči, da ostane po izdržani novi kazni — sicer ne več v kazni, pa vendar na varnem, kjer bo moral delati, in to morebiti do 20 let. Če v tej dobi pokaže, da se je poboljšal, se pogojno za 3 leta izpusti na svobodo in če se obnese, postane popolnoma prost. Enako pojde po načrtu potepuhom, delomrznim prosjakom in vlačugam. Vtaknejo se po izvršeni kazni v *prisilno delavnico*, in to lahko za čas

do 5 let. Nadalje, tisti, ki so človeški družbi nevarni, ker nimajo sposobnosti za normalno presojanje stvari in se zaradi tega ne morejo kaznovati, pridejo v posebne zavode, da ne morejo več škodovati. Slednjič, *kriminalni pijanci* se oddajo za čas do dveh let v posebne zavode, kjer se naj odvadijo alkohola.

Za izvrševanje kazni na svobodi se predpisuje, da počne redovito z zaporom v samotni celici, a nadaljuje se po preteku gotove dobe v skupnem zaporu. Kaznjenci pa morajo brez izjeme delati, a pri določitvi dela se jemlje v obzir individualnost kaznjenca. Denarna kazen ne more biti manjša od 10 dinarjev, a sodišče sme dovoliti odplačevanje v obrokih. Siromašni obsojenec pa sme denarno kazen odslužiti z delom.

Povsem nova je določba, da sme sodišče pri vsakem iz dobičkaželnosti izvršenem delu, katero se kaznuje z robijo ali strogim zaporom, izreči poleg zaslužene kazni na svobodi tudi še denarno kazen do četrtega milijona dinarjev. Upati je, da se poslej fiktivni bankroterji, verižniki in navijalci cen ne bodo več smejali v pest...

Doslejnji kazenski zakoniki so predpisavali tudi za nezakrivljene krivice kazen ter so bili pogóji kaznivosti za vsako kaznivo delo posebej ustanovljeni. Novi zakonik se postavi na stališče, da brez krivde ni kazni, a krivda je podana splošno samo za premišljeno storjena dela, pri delih, ki so storjena iz nemarnosti, pa le, ako je to v zakoniku izrecno določeno. Primišljenje (umišljaj, dolus, *hudobni naklep*) se v novem kaz. zak. definira; podan je, ako je storilec izvršenje kaznivega dela naravnost hotel ali pa, ako je predvidel zabranjeno posledico, ki more iz dela nastati, pristal v nastop posledice brez obzira na to, ali ga je želel ali ne. *Nemarnost* (neliat, culpa) pa obstoji, ako je storilec predvideč posledico, lahkomišelnost menil, da jo more odkloniti, ali pa, ako posledice ni predvidel, pa bi bil dolžan jo predvideti ali pa bi jo bil mogel predvideti po predležečih okoliščinah in osebnih svojstvih. *Neznanje* ali *nepravilno shvačanje zakona* ne opraviča kazni, vendar more sodišče izreči iz takega razloga blažjo kazen.

Ni kazniv, kdor ob času dela ni mogel shvatiti (zapopasti) naravo in značaj dela in po tem shvačanju ravnati zaradi *duševne razbolelosti*, *nezvesti* ali *umstvenega nerazvitka*. Ako je bilo shvačanje narave in značaja dela ter mogočnost ravnanja le zmanjšana, sme sodišče kazen po svojem svobodnem preudarku ublažiti.

Doba življenja ima velik vpliv na kaznivost. Doslej se je grešilo in se še greši v tem pogledu v veliki, za poznavalce človeške psihe naravnost nečuvni meri. Že pri 10. letu postane človek kazniv, sicer le za najtežje kršitve pravnih dobrin, pa ipak tira zakon otroke pred kazenskega sodnika, da si spadajo še v šolo. Od 14. do 20. leta pa je vsakdo kazniv po splošnih predpisih, le smrtna kazen in dosmrtna ječa se jim ne sme dati. Lahko rečemo, da se je samo razsodnosti naših sodnikov zahvaliti, da pogibeljnost teh zakonitih določil ni tako strašno učinkovala, kakor bi lahko, ako bi se zakon strogo po svojem duhu izvrševal. Novi načrt raztegne otroško dobo do navršene 14. leta (*deca*); do te dobe imajo naj s takim okrivljenikom posla samo starši, učitelji, vzgojitelji; le če je otrok zanemarjen ali moralno pokvarjen,

odda ga naj skrbstveno sodišče v prisilno vzgojo posebnim zavodom najdalje do navršenega 18. leta.

Od 14. do 18. leta (*mlajši nedoletniki*) se po načrtu takisto ne smejo kaznovati, če sodišče ugotovi, da niso sposobni za shvačanje narave in značaja dela in za tej sprevidnosti primerno ravnanje. Tudi taki mlajši nedoletniki spadajo v prisilno vzgojo, a doba za prisilno vzgojo se jim lahko podaljša do 21. leta. Zreli mlajši nedoletniki se smejo kaznovati, ampak ne smejo nikdar priti v dotiko s polnoletnimi kaznjenci. Za nje obstoje posebne, za mladino prirojene kazni, namreč ukor, začasni odpust za poskušnjo, ali se obnesó brez kaznovanja; slednjič oddaja v zavod za prisilno vzgojo. Le tisti zreli mlajši nedoletniki, ki store po navršenem 16. letu v zavodu za prisilno vzgojo ludodelstvo, kaznujejo se nalik *starejšim nedoletnikom*, t. j. onim, ki so izpolnili 18. leto, pa ne prekoračili 21. leta. Za te predvideva načrt manjše kazni, kakor za polnoletne osebe. Mlajši nedoletniki, ki so bili kaznovani, se smatrajo navzlic kazni za neoporečene, starejši nedoletniki postanejo sicer oporečeni, ali nikdar ne izgube državlanske časti ter prestajajo kazni v posebnih zavodih, kjer ne morejo priti v dotiko s polnoletnimi kaznenci.

Glede *odmere kazni* se načrt z dosedanjim kazenskim pravom zлага v tem, da se je ozirati na veličino učinjenega zla, trpljenja ali škode žrtve (objektivni moment), kakor tudi na storilčevo zločinsko nagnenje, osebne in gospodarske prilike, uvidnost kaznivosti po storjenem delu in popravilo škode (subjektivni moment). Ali doslej smo imeli natančne predpise, kaj naj smatramo za olajšujočo, kaj za obtežujočo okolnost, in le, če so bile olajšujoče okolnosti tehtnejše od obtežujočih in so dajale upanje, da se bo storilec poboljšal tudi ob manjši kazni, imel je sodnik pravico izredne milosti, t. j. pravico izreči kazen izpod v kazenskem zakoniku določene najmanjše mere. Novi načrt ne navaja nikakih olajšujočih ali obtežujočih okolnosti, ampak ustanavlja, da sme sodišče že ob eni sami resnično obstoječi olajšujoči okolnosti kazen olajšati, ali to le v predpisanem okviru: namesto predpisane smrtne kazni sme izreči robijo, pa ne izpod 10 let, namesto dosmrtna robija — robijo ne izpod 7 let, namesto druge časne robije — robijo ne izpod 1 leta itd. Ali zakon bo predvideval — kakor že prej omenjeno — tudi take slučaje, kjer je sodišče pooblaščno, da kazen ublaži po svoji prosti oceni; v teh primerih ni vezano niti na vrsto, niti na mero kazni. Tu vidimo, da sodnik imej po novem pravu veliko več pravice, pa tudi odgovornosti kakor po starem. Za inštitutom izredne milosti po avstr. kazenskem zakoniku niti največjim filantropom ni treba žalovati: Uvedba *ublaženja kazni po načelu circonstances atténuantes* po francoskem *código pénal* jih oškoduje za mnogo. Na drugi strani pa imej sodnik možnost pravičnega razmaha v določevanju primernosti kazni — tudi navzgor. Nov kazenski zakonik bo predpisoval za primer, da se storilec povrne tekom 5 let od zadnje vzdržane kazni k premišljeno storjenemu kaznivemu delu, strožje kaznovanje, če pa je temeljilo poznejše kaznivo delo na istodrodnem nagibu kakor prejšnje, sme sodišče izreči dvojno najvišjo predpisano kazen, vendar ne preko 20 let robije ali zatočenja, odnosno 5 let strogega zapora.

Poostritve kazni, kakor so v rabi po današnjem kazenskem zakoniku s posti, trdimi ležišči itd., *odpadejo* docela. Vedno ponavljanje poostritev skozi vrsto let ne odgovarja edino pravičnemu progresivnemu sistemu, niti niso poostritve za vsakega obsojenca enako občutne. Ko kazen opravi svojo nalogo, da popravi značaj zločinca, more se zločinec izpustiti iz zavoda na določeno dobo na preskušnjo. Ako pa se glasi razsodba na manjšo kazen, t. j. na strogi zapor do 6 mesecev, zapor do 1 leta ali denarno kazen sploh, in ako obstoje prav posebne olajšujoče okoliščine, sme sodišče dotlej neoporečenemu obsojencu *izvršitev kazni* začasno za dobo od 1 do 5 let *odložiti*. Ako se obsojenec v določeni dobi obnese, t. j. ne stori ničesar kaznivega, mu je kazen odpuščena; ako pa napravi zopet kaj kaznivega, in sicer preiščeno, dobi novo kazen, pa mora obe kazni zapored prestati. Ako pa je novo kaznivo delo blažje vrste kakor prvo, ima sodišče prosto roko ter sme obe kazni izvršiti ali pa izvršitev obeh kazni vnovič odložiti.

Zastaranje pravice preganjanja kaznivih del bo v bodoče enako urejeno kakor doslej: pretek izvestne dobe (1 leto za najmanjše, 25 let za najtežje primere) je glavni pogoj, mimo tega pa ne sme storilec pobegniti pred kaznijo v inostranstvo, niti ne sme imeti v roki nikakšne koristi od kaznivega dela. Novost bi bila v primeri z doslednjim pravom, da morejo tudi kazniva dela zastarati, za koja je predpisana smrtna kazen. Istotako novo je *zastaranje kazni*, ki je bila z razsodbo že izrečena. Tega naše doslednje pravo v Sloveniji, Hrvaški, Dalmaciji ne pozna; samo smrtne kazni po avstr. kazenskem zakoniku ni moč izvršiti po preteku 30 let, ampak se nadomesti s težko ječo. Pač pa srbsko kazensko pravo že pozna zastaranje pravomočno izrečene kazni. Pogoji so pretek gotove dobe, ki je določena n. pr. pri najstrožjih kaznih na 30 let, pri zaporu na 5 let, pri denarnih kaznih na 2 leti; vendar pri denarnih kaznih vsaki korak državne oblasti, ki je napravljen v svrhu izvršenja denarne kazni, prekine zastaranje.

Avstr. kazenski zakonik ni poznal inštituta *rehabilitacije*. Bistvo tega inštituta je v tem, da se izvršena kazen po preteku gotove dobe, v kateri se je bivši kaznenec popolnoma obnesel, t. j. postal pošten človek in ostal brez vsake nove kazni, iz kazenskih registrov izbriše in da postane bivši kaznenec upravičen, dejati, če treba, tudi pred sodiščem, da je — neoporečen. Vrlo mučen položaj nastane namreč lahko n. pr. v slučaju, da kandidira vseobče spoštovan meščan v kakšen javen zastop, pa so objestni politični nasprotniki izvohali, da je dobil pred 30 ali več leti kakor mladenič neko kazen, ki sprečava kandidaturo, recimo zaradi prestopka tatvine, ker je v svoji lovski strasti vjel v tujem revirju dve, tri postrvi in jih pojedel. Že avstrijsko zakonodajstvo je v zakonu z dne 21. marca 1918., št. 108 drž. zak., za take in enake slučaje uvedlo rehabilitacijo. Naš načrt pa gre dalje. On dovoljuje, da se sme na obsojenčevo prošnjo vsaka razsodba z vsemi posledicami, za nedolžnike od samega početka, izbrisati, ako je kazen izdržana, pa je obsojenec storjeno škodo popravil, stroške kazenskega postopanja povrnil in je preteklo od kaznovanja najmanj pet let, pri povratnikih deset

let, ter je obsojenec v tem času pošteno živel in zaslužil, da se mu izjemna odredba rehabilitacije prizna.

To so glavni inštituti splošnega pomena, kakor jih predlaga kazenskopравни odsek stalnega zakonodajnega sveta za bodoči edinstveni kazenski zakonik. Brez dvoma se bo še tu ali tam kaj opililo, saj pride osnutek še v javno diskusijo potom tiska, mora biti odobren v celokupnem stalnem zakonodajnem svetu in slednjič sprejet v narodni skupščini. Ali v glavnih potezah bo pač pri predlogih kazenskopravnega odseka ostalo, ker odgovarjajo le-ti pridobitvam modernega kazenskega prava in naš novi kazenski zakonik ne sme za duhom časa zaostajati. Globoko orje načrt našega kazenskega zakonika v filantropičnem prizadevanju za rešitev mladine, ali našim sodnikom, ki uživajo splošno spoštovanje, lahko zaupamo, da bodo dejanske potrebe prav razumevali in modro postopali. Tudi sredstva za očuvanje obče varnosti gredo daleč, pomenjajo za našo državo nekaj povsem novega. Tu bo tudi največ ugovorov; češ, kaj uvajate take stvari, katerih ne morete izvršiti, ko zavodov za vzgojo mladine, za odvajenje alkoholikov, za pridržanje nevarnih umobolnih nimamo. Res, nimamo jih še, ali moramo jih dobiti. Kazni v denarju se bodo stekale po predlogih načrta v *fond za oshovanje in vzdrževanje takih novih inštitutov*, ki bo ostal ministru pravde na razpolago. S tem se bo dalo že precej storiti, osobito najprej v pogledu na vzgojevalnice za kriminalno mladino. Pa tudi finančni minister bo moral prispevati iz drugih državnih sredstev, ko se uzakoni nov kazenski zakonik z novimi inštituti za boj zoper kriminaliteto. *Početi se mora, to stoji!* Izvrševanje kazenskega pravosodstva dotlej, da bodo vsi potrebni zavodi ustanovljeni, se bode moralo urediti polagoma s primerno uporabo dosedanjih zavodov. Pomniti pa je vsekakor: Za dobro urejeno kazensko pravosodstvo uporabljeni kapital ne bo slabo naložen; zmanjšanje kriminalitete sploh, osobito pa rešitev mladine pred pogubnim vplivom starejših hudodelcev, bodo obresti naloženega kapitala, ki si jih boljše kakovosti niti misliti ne moremo.

Dr. ALOJZIJ ZALOKAR:

Načrti sanitetnih zakonov.

V posebni številki «Glasnika ministrstva narodnega zdravja» je objavil načelnik ministrstva narodnega zdravja prof. dr. *Andrija Štampar* nove načrte za sanitetne zakone. Ti načrti se bavijo s *čuvanjem narodnega zdravja, z uredbo sanitetne stroke, s sanitetnimi ustanovami, s profilakso nalezljivih bolezni in z zatiranjem nalezljivih bolezni, z zatiranjem kroničnih nalezljivih bolezni, z zatiranjem alkoholizma in s kopalšči, mineralnimi in toplimi vodami ter klimatskimi mesti.*

Novi sanitetni zakoni so potrjeni iz dveh razlogov. Sestavni deli naše mlade države so imeli vsak zase svoje sanitetne zakone, med katerimi so bile velike difference. Že kmalu po ujedinenju se je pokazala potreba po sanitetnih zakonih, ki bi bili za vso državo enotni in ki bi se ozirali

na sanitetne potrebe in zahteve vseh pokrajin. Takrat o tej potrebi ni nihče dvomil. Zdravnikom so bili predloženi načrti enotnih sanitetnih zakonov, katere je bilo že pred vojno izdelalo srbsko lekarsko društvo in ki so bili zaradi tega prirojeni samo za potrebe tedanje kraljevine Srbije. Toda ti načrti niso nikoli prišli v resno diskusijo, in sicer ne samo zaradi tega, ker so bili preračunjeni samo za majhno državo, marveč tudi zaradi tega, ker niso popolnoma ustrezali napredku medicinske znanosti. Novi sanitetni zakoni pa morajo zadoščati državnim potrebam in se morajo skladati z modernimi težnjami medicine. Iz teh dveh razlogov so nam novi sanitetni zakoni nujno potrebni.

Sanitetni zakoni, katere je načrtal Štampar in kateri so predloženi vsi interesirani javnosti v diskusijo, so popolnoma samostojno in originalno delo, katerega namen je, priboriti javnemu zdravstvu ono priznanje in ono vpoštevanje, katero mu gre kot velevažnemu *narodno-ekonomskemu faktorju*. V uvodu trdi Štampar, da dosega skupna naša izguba na živi moči, na človeku, od upropaščenega narodnega zdravja, izražena v novcu, ogromno vsoto sedem milijard stoindvajset milijonov dinarjev na leto. Ta konstatacija je značilna za stremenje Štamparjevih načrtov, značilna pa je tudi za smer, v kateri se giblje moderna medicina. Javno zdravstvo naj ne nosi več aureole humanitarnosti, marveč naj se uveljavi in prizna kot gospodarski faktor. Država naj se briga za javno zdravstvo zaradi tega, ker mora računati s človekom kot narodnim kapitalom, in ne morda iz kakršnihkoli humanitarnih nagibov. Priznati moramo, da tiči v tem pojmovanju javnega zdravstva odsev sodobnih materialistično-socialističnih tendenc, toda iz razlogov racionalnega državnega gospodarstva moramo tako pojmovanje vendarle odobravati, ker je edino ono sposobno pripomoči javnemu zdravstvu do resnične veljave. Za humanitarno medicinsko delovanje naj se izrabijo one sile in moči, katere tičijo v privatni iniciativi in v samoupravnih enotah naše države. Upajmo, da teh sil ne bo nikoli zmanjkalo, pa naj se duh našega časa še bolj zmaterijalizira.

V splošnem vsebujejo Štamparjevi načrti sanitetskih zakonov kolo-salen program javnozdravstvenega dela, katero se ne bo moglo izvršiti niti v dveh generacijah. Vprašanje je, ali je umestno in namenu zakona ustrezajoče, ako se načrti sanitetnih zakonov pečajo s programi, katerih dalekosežnost je tako velika, da je njih izvršljivost v sedanjih in v bližnje bodočnosti razmerah dvomljiva. Zakon naj bo tak, da je v realnem življenju izpeljiv; zakon, ki te lastnosti nima, ostane lahko samo programatična fraza, preko katere gre krutost realnega življenja brez ovir in težav svojo pot naprej. Tak zakon se diskreditira sam. V predloženih načrtih so nekatere določbe, o katerih je upravičen sum, da se ne bodo mogle izvršiti niti v daljši bodočnosti. Za primer naj omenim samo člen 26. «Načrta zakona o čuvanju narodnega zdravja», ki govori o zdravniškem nadzorstvu nad zdravjem industrijskih delavcev. Zahtevano vsakotredensko pregledovanje delavcev po državnem ali za ta posel nalašč nastavljenem zdravniku je v sedanjih razmerah, ko primanjkuje zdravnikov celo za najnujnejše zdravniške posle, nemogoča. Ako se kljub pomanjkanju zdravnikov ta zakon sprejme,

obstoji nevarnost, da se bo pregledovanje delavcev vršilo tako površno in sumarično, da namen, ki ga hoče doseči načrt, ne bo dosežen. Da se izognemo tej nevarnosti, naj bi se v načrtu samo v splošnem in principiarno postavila zahteva po zdravniškem nadzorstvu nad delavci, toda natančnejše podrobnosti naj bi se prepustile poznejšim zakonskim predpisom. Tega principa se je avtor načrtov v splošnem držal, le v tem in nekaterih drugih slučajih se je preveč pobrigal za detajle, katerih danes ni še mogoče v zakonu fiksirati. Ako je torej predloženi načrt v nekaterih zadevah preveč programatičen, naj bi se ta programatičnost omejila res samo na splošne obrise, v podrobnostih pa naj bi se načrt oziral le na ono, kar je že v sedanjih razmerah mogoče in izvedljivo.

Če promatramo predložene zakonske načrte res kot program dela za bližnjo in daljšo bodočnost, nam bo tudi razumljiva njihova kratkoča in njihova preciznost. Po obliki in vsebini so načrti okvir, v katerega se bo dalo pozneje spraviti vse, kar bodo zahtevale momentane dejanske razmere ali morebitni znanstveni napredek. Osnutki so tako širokopotezni, da bodo lahko služili kot temelj poznejšim podrobnejšim in konkretnjšim zakonom. Za ta namen so osnutki tudi dovolj elastični. Vendar s tem nočem trditi, da so načrti površni. Nasprotno! Načrti so soliden in širok temelj, ki uravnava in predpisuje smer bodočega dela v vseh važnejših javnozdravstvenih zadevah, obenem pa pripušča možnost evolucije.

Posebno je treba poudariti, da načrti omogočajo *evolutivni razvoj* javnega zdravstva. Zdravnikom iz prejšnjih medicinskih šol, pa tudi širšemu laičnemu občinstvu se morajo Štamparjevi načrti zazdeti kot revolucionaren akt, s katerim naj se pretrga vsa zveza s polpreteklimi medicinskimi in družabnimi nazori. Gotovo je revolucionarno, ako se v načrtu zahteva, da sme državna sanitetna oblast prepovedati sklepanje zakona vsem osebam, katere so bolne na kaki duševni bolezni, na padavici, težki živčni bolezni, na moralni propadlosti, na umni zaostalosti, na odprti tuberkulozi itd. Gotovo je revolucionarna prepoved dela za noseča dva mesca pred in dva mesca po porodu. Gotovo je revolucionarna zahteva, da sme minister narodnega zdravja ekspropriirati privatno svojino v svrhu otroških igrišč. Nič manj niso revolucionarne zahteve, tičeče se šolske higijene, delavske higijene itd. Zdravstveno nadzorstvo nad spolno bolnimi in tuberkuloznimi je po teh načrtih tako ostro in posega tako globoko v pravice državljanov, da smemo po vsej pravici trditi, da to pomeni revolucionaren prelom z vsemi dosedanjimi nazori. Tudi načrt, da naj ima vsak bolnik brezplačno oskrbo v bolnicah na stroške države, nasprotuje vsemu dosedanjemu pojmovanju bolezni kot privatne zadeve. Organizacija zdravniške službe naj se preuredi tako, da se v čim večji meri podpržavi zdravljenje občinstva in s tem zdravniški stan. Spričo tako dalekosežne in tako globoko segajoče reorganizacije zdravstvene službe in spričo tako ogromne ingerence državne sanitetne oblasti na vse panoge socialnega življenja, kakor jih zahteva novi načrt, je samo pozdravljati, da načrti sanitetnih zakonov ne predvidevajo hipnega preobrata, temveč dopuščajo počasen prehod iz starega v novo.

V veliko večji meri nego druge panoge zakonodaje je zdravstvena zakonodaja odvisna od napredka znanosti. V zdravstvenih zadevah torej na zakonodajo ne more toliko vplivati javno mnenje, tudi ne morejo biti merodajni ljudski običaji, zdravstvena zakonodaja ne sme biti odvisna od političnih fluktuacij, vrhovni sodnik v javnozdravstvenih stvareh more in mora biti edino znanost. Najlepši vzgled, kako se ljudsko mnenje, narodni običaji in politične struje lahko stavijo v nasprotje z zahtevami, katere je proglasila znanost, imamo v znanem gibanju proti cepljenju*proti kozam. V takih stvareh ne sme biti kompromisov. Kar je znanost dognala za pravilno in potrebno, se mora uzakoniti, četudi bi bilo proti ljudski volji. Ta zahteva je seveda samo teoretična, ker je v resnično demokratičnih državah nemogoče izdati zakon, kateri ne bi bil po volji ljudstva ali njegovih zastopnikov. Čim večje pa je razumevanje političnih zastopnikov ljudstva za zdravstvene stvari, tem sigurnejše se lahko izdajajo zakoni, kateri odgovarjajo medicinski znanosti. Tudi Štamparjevi načrti sanitetnih zakonov utegnejo naleteti na odpor in nerazumevanje pri onem forumu, ki je poklican, da zakone sprejema. Zato je treba, da se načrti pregledajo tudi v tem oziru, ali odgovarjajo pridobitvam znanosti ali ne. Ko je bilo potreba za boj proti nalezljivim boleznim ustvariti zakone na podlagi rezultatov, katere je bila dognala bakteriologija, je bilo stališče predlagateljev lahko, ker so bili praktični uspehi bakterioloških metod tako jasni in evidentni, da jih je bilo lahko razjasniti vsakemu, če tudi ni imel medicinske izobrazbe. Pa tudi v tem slučaju ni šlo vselej prav gladko. Težje je uzakoniti one rezultate medicinske znanosti, kateri niso toliko evidentni, ali pa one, kateri tudi v znanstvenem svetu niso še popolnoma priznani.

V današnjih časih in razmerah lahko štejemo med one znanstvene rezultate, ki nimajo še splošnega priznanja med znanstveniki in tudi ne še zadostne popularnosti med nezdravniškim občinstvom, rezultate evgenike, o kateri govorita člena 5. in 6. «Načrta o čuvanju narodnega zdravja» pod naslovom *popravljanje* rase. Ravno v tem spornem vprašanju pa se je Štampar omejil samo na dva člena, v katerih poudarja samo potrebo po zdravniškem pouku vseh, ki nameravajo stopiti v zakon, in zahtevo, da se zakon prepove samo onim, kateri imajo kako bolezen, ki je priznana škodljiva zakoncem samim in njihovemu podmladku. Zaenkrat bosta ta dva člena zadostovala, pozneje pa, ko se bo evgenika dovoljno razvila ter teoretično in praktično boljše uveljavila, lahko pristopimo k obširnejši evgenični zakonodaji po vzgledu Amerike.

O formalni strani načrtov kot nejurist ne morem govoriti. Morda bo potrebno, da se ta ali ona določba iz načrtov sanitetnih zakonov sprejme v kak drug zakonik, n. pr. v obči državljanski ali kazenski zakonik. Eno je gotovo, da bodo morali zdravniki sodelovati tudi pri izdelovanju drugih, ne strogo sanitetnih zakonov. Štamparjevi načrti bodo tudi pri tem delu dobri vodniki.

V upravnem oziru se načrti naslanjajo na vladni ustavni predlog o razdelitvi države v posamezne oblasti. Dasiravno še nimamo točne formulacije dotičnih členov ustave, kateri govorijo o razdelitvi sanitete

med centralno vlado in samoupravnimi enotami, vendar se zdi, da bo dotični člen ustave v skladu s predloženimi načrti. Da bo po teh načrtih sanitetna uprava pod vrhovnim vodstvom ministrstva narodnega zdravja, je s strokovnega stališča pozdravljati. Kljub temu pa načrt ni »centralističen«, ker daje samoupravnim enotam velik delokrog, prepuščajoč jim krajevne sanitetne ustanove, ustanove za duševno bolne, hiralce, starce, malo deco, najdenčke, rekonvalescente, pobijanje endemij, pre-skrbo brezplačne zdravniške pomoči za siromake in končno vse posle, predvidene s posebnimi sanitetnimi zakoni za samoupravne oblasti.

* * *

Tudi pri drugih narodih se je v dobi po vojni sanitetna zakonodaja prilagodila novim, modernim zdravstvenim zahtevam. Tudi drugod se je socialno in ekonomsko pojmovanje ljudskega zdravja uveljavilo in je dobilo izraza v primernih sanitetnih zakonih, toda pri nas je delo težje in počasneje, ker moramo na vse strani enačiti in mnogokje na novo ustvarjati. Zanimiva bi bila primera med sanitetnimi zakoni drugod in med načrti sanitetnih zakonov, ki se porajajo pri nas. Utegne se zgoditi, da bo Jugoslavija dobila sanitetne zakone, katere bo morale tudi inozemstvo priznati za izborne.

Štamparjevi načrti za sanitetne zakone so trdna in solidna podlaga, na kateri bo mogoče zgraditi lepo stavbo sanitetnega zakonika. Duh našega časa je v njih, stremjenja naše dobe so dobila v njih izraza. Kar je v njih še netočnega in premalo obdelanega, bo še popravila debata v javnosti in strokovnih družbah, potem jim pa želimo samo dober sprejem v skupščini.

MIROSLAV AMBROŽIČ:

Narodna telesna vzgoja.

Dr. Miroslav Tyrš¹ je zasnoval in ustanovil slovansko narodno telesno vzgojo s tem, da je dal svojemu narodu sokolsko idejo in sestav sokolske telesne vzgoje.

¹ Miroslav Tyrš je bil rojen dne 17. septembra 1832. v Děčinu nad Labo. Njegov oče je bil zdravnik, mati žena vznešenega duha. Gimnazijo je študiral v Pragi; bil je vedno med najboljšimi ter se je že v nežni mladosti zavzemal za klasične jezike; zanimali so ga posebno Grki, pri tem pa je kazal do petega gimnazijskega razreda izvanredno veselje za igre in telesno vadbo. Pozneje je v prid učenju opustil telesno vadbo, toda to se je maščevalo; hudo je zbolel. Sledeč zdravnikovemu nasvetu je po prestani bolezni zopet začel marljivo telovaditi. — Na praškem vseučilišču je študiral modroslovje, bavil se je mnogo z naravoslovnimi vedami, fiziko, kemijo, anatomijo i. dr. S posebnim veseljem je študiral filozofijo in estetiko. Leta 1860. je bil promoviran za doktorja modroslovja, leta 1880. je postal docent za zgodovino upodablajočih umetnosti na

Sokolska ideja je genijalno zasnovana, znanstveno utemeljena iniciativa, ki nam predločuje, da si vsak narod sam ustvarja svojo usodo; da je narod *poklican* v to, da svoje sile razvija do najvišje mogoče mere, in kakšno naj bo njegovo življenje, da mu bo mogoče ta cilj dosegati. Tyrš razlaga to v svojem idejnem spisu, ki ima naslov «Naša naloga, smer in cilj»² in ki je gotovo eden najlepših Tyrševih spisov, ter nasklajanja svoj nauk na prirodni zakon, da je «vsa zgodovina stvarstva vobče in človeštva posebej večni boj za bitje in obstanek, v katerem podleže in izgine, kar ni za življenje sposobno in je celoti na potu». K tej ugotovitvi pravi, «da so temu zakonu podlegli drobni kakor tudi mogočni stvori nekdanji, iz živeče prirode so izumrli tedaj, ko v polagoma premenjenem svetu niso več našli nadaljnjih pogojev za svoj obstanek; njemu so podlegle najmogočnejše družbe in narodi nekdanj slavnejši — zakaj tudi človek je samo del splošne prirode — podlegli so mu, brž ko so ostareli v vedno novem svetu, brž ko odreveneli niso korakali dalje in tako zašli v odpor za duhom večnega gibanja in napredka in tako često tudi za duhom nove dobe, ki je med tem izšla nad človeštvom, njemu so podlegli, brž ko se je *naposled neogibno pridružila še vseobča skaza notranjega življenja*.» «To vse v dokaz, da nobena, niti najsijajnejša preteklost, ampak samo zdrava in delavna sedanost jamči narodom bodočnost, da gredo narodi nazaj, kadar ne gredo naprej, da odznotraj umirajo, in da splošni tek dogodkov sam spravi s pota, kar je že tako trhlo, da nima več vrednosti v splošnem življenju.» Tako je «gotovo, da je tudi vsak narod izginil le po svoji lastni krivdi», in «da nobena vnanja moč, nobena gmožna in surova sila *sama na sebi* ne uniči narodov».

češki telniki. Ko se je ustanovila v Pragi češka univerza, je tam predaval na filozofski fakulteti — Že v mladosti se je seznanil s poznejšim prijateljem *Jindřichom Fügnerjem* (1822.—1865.), s katerim sta zasnovala prvo češko telovadno društvo. Ustanovila sta praški «Sokol», kateremu je bil prvi starosta Fügner. «Praški Sokol» je bil prvo društvo, zasnovano po Tyrševih vzgojnih načelih, toda njegova ideja je naglo prodirala v slovanskem svetu tako, da je število društev danes že ogromno in Sokole nahajamo v vseh slovanskih narodih. — Od takrat je posvetil Tyrš skoro vse svoje delovanje Sokolu. Sestavil mu je telovadno nazivoslovje, ustanovil vaditeljski zbor, ki mu je bil vodnik in učitelj. Izdal je vadbene sestave pod naslovom «Základové tělocviku» in izdajal list «Sokol». — Toda Tyrš tudi sedaj ni delal samo na sokolskem polju, temveč je kot znanstvenik neumorno deloval za češko znanost in umetnost. Spisal je mnogo znanstvenih del in kritik. Vsled prevelikega napora pa se ga je lotevala živčna bolezen. Na zdravnikov nasvet se je zategadelj mesca julija leta 1884. odpravil v Alpe, da se okrepi v zdravem planinskem zraku. Tu pa ga je zadela nesreča. Požrli so ga valovi Aache; dne 21. avgusta 1884. so ga našli utopljenega. Njegovo truplo so pozneje prepeljali v Prago, kjer so ga dne 9. novembra 1884. pokopali na olšanskem pokopališču.

² Ta Tyršev spis je izšel leta 1871. v češkem «Sokolu». Dr. Viktor Murnik je priobčil njegov dobesedni prevod v «Slovenskem Sokolu» leta 1904., št. 2, 3 in 4.

Kaj je torej naša naloga? «Prva in splošna je ta, da, pred drugimi poklicani, *ohranimo svoj narod pri tisti vsestranski čilosti, ki ne dopušča, da bi narodi izumrli, pri tisti trajni in čvrsti moči, pri tistem zdravju telesnem, duševnem in нравnem, ki ne dovoljuje, da bi se pokazalo kakšno izprijenje in tako kakšen zastanek, kakšno nazadnjaštvo, ta najgrši, da, morilni zločin, storjen narodom.*»

V bistvu in v splošnem je tako označena naloga narodne telesne vzgoje po Tyrševi sokolski ideji, treba nam je torej še programatičnega načrta, kako moremo in moramo cilj, ki nam ga daje naloga, dosegati.

Tyršev cilj je «trajna in čvrsta moč», ki je izražena v «telesnem, duševnem in нравnem zdravju». Pojem zdravja pomenja tukaj najvišjo dosegljivo popolnost v posameznih navedenih ozirih, kolikor se sploh dajo ločiti, in v harmoniji vseh treh, ki naj da splošno individualno poplemenitev in popolnost. *Podrobna vzgoja je tu način, telesna vadba po gotovi metodi pa sredstvo v doseg določenega cilja.*

Izvedba načrta z uporabo tega načina in sredstva pa se naslanja na pravilo:

Če hočemo imeti zdrav narod, moramo vzgojiti zdrave posameznike; vzgoja mora biti v okvirju naroda in *dostopna vsemu narodu*; naša težnja mora stremeti za tem, da bo te vzgoje tudi ves narod *deležen*.

V fizičnem zdravju vidimo pogoj za vse drugo. Zavedamo se, da je za posameznika, kakor za skupnost *delo* neobhodna potreba; čim delavnejši so posamezniki in narodi, in čim bolj so produktivni, tem večje je njihovo blagostanje. Bolnik je za vsako fizično delo nezmožen; morda producirajo nekateri fizični bolniki velika duševna dela, toda to ni pravilo. Normalno so zdravi ljudje narod ohranjujoči element, in v vsej abnormalni produkciji, ki se izvrši na duševnem polju, moremo videti le nekaj izjemnega in nenormalnega, ki se poraja redko in za nas ne more biti merodajno. Samo v fizično zdravem narodu lahko najdemo jamstvo za krepak razvoj in od zdravja lahko pričakujemo tudi napredek in obstanek. Vsakdo po svojih lastnih izkušnjah to lahko presoja. Delazmožnost sama na sebi je odvisna od krepkosti posameznika, pravo veselje do dela izhaja le iz zdravega organizma, istotako je za tisto vztrajnost, ki je neobhodno potrebna za izvršitev in dovršitev večjih del, potrebno fizično zdravje.

Telesna vadba v teh pogledih vpliva direktno in indirektno. Direktno pospešuje delovanje organizma, ki je tako ustvarjen, da *mora* delati, sicer postane mlahav; ves človeški ustroj krepi in utrjuje, ga ohranja zdravega in dela odpornejšega proti vsakovrstnim boleznim. Ob napornem delovanju nastaja v organizmu živahniješe presnavljanje, ki pospešuje tudi veselje do življenja in dela ter tako podpira vztrajnost. Procesi, ki se v organizmu vršijo in izvršujejo, so obširni in dalekosežni, moderna veda jih je nepobitno ugotovila in nam nudi nebroj dokazov, da je nepretirana, individualno primerna telesna vadba za zdravje potrebna in koristna. Indirekten vpliv pa najdemo v tem, da je telovadec, ker porablja gotovo dobo svojega prostega časa pri telesni vadbi in gre od te z nekim posebnim zadovoljstvom, s katerim se izraža harmonično

razpoloženje njegovih funkcijskih organov, odvrnjen že vnaprej vsaj kolikor toliko od vsega onega, kar bi drugače iskal za svojo naslado in bi to slabo vplivalo na njegovo telesno zdravje.

Nravstveno višje stališče posameznika je drugo poglavje telesne vzgoje in izhaja tudi iz telesne vadbe, kakor fizično zdravje, direktno in indirektno. Telesna moč vzbuja samozavest in ponos ter podkrepljuje vztrajnost; telesna moč in samozavest utemeljujeta pogum; te lastnosti pa odločno nasprotujejo laži, neodkritosti in hinavščini, kajti laže predvsem strahopetnik in slabič, neodkrit je oni, ki mora skrivati svoje slabosti, hinavski je človek, ki nima ponosa. Pri telesni vadbi pa ima razen tega vsak telovadeč toliko vzgledov vztrajnosti, samozatajevanja, samozavesti in poguma, da ga družba vzgaja, kakor vzgaja lahko tudi v teh pogledih dovršenejša in krepkejša posamezna natura družbo, katera ima ravno vsled telesnega vzgajanja nagnenje k dobremu in se že samaobsebi odvrča od slabega. Zelo važno je nadalje pri Tyrševem vzgojnem sestavu še to, da vzgaja tudi estetični čut telovadca, kajti vsa uredba sokolske telesne vadbe zasleduje v vseh podrobnostih dovršenost v estetičnem pogledu in v tem oziru se Tyršev sistem odlikuje od vseh drugih.

Z vidika nravstvene vzgoje pa je najvažnejša *sokolska disciplina*. Tyrš je dobro vedel, zakaj se je odločil ravno za društveno telesno vadbo. S tem sicer ni prejudiciral izključitve svojega sistema iz šol in drugih zavodov, toda glavno njeno važnost je videl v društvu, kjer je predvsem najbolj važni, oziroma boljše rečeno *merodajni* del naroda, drugič pa je pri tem mogoč eksperiment *prostovoljnega sodelovanja* bolj, kakor povsod drugod. In to prostovoljno sodelovanje je za vzgojo discipline in vsega, kar iz te vzgoje izhaja, neobhodno potrebno.

Sokolska disciplina je neke vrste vzgajanje samoobvladovanja in samozatajevanja. Če rabimo besedo «disciplina», ne smemo njenega pomena zamenjavati n. pr. z vojaško disciplino, ki pomeni prisiljeno pokorščino. Nasprotno: pri sokolski telesni vzgoji je pokorščina prostovoljna, ali z drugimi besedami: izhajati mora iz lastnega telovadčevega nagiba brez vsakega nasilnega pritiska od zunaj. Cilj, ki ga zasleduje vzgoja v disciplini, je namreč ta, da se privadi človek polagoma takega samoobvladovanja, da lahko brez posebnih težav sledi intencijam svojega kritičnega razuma ter se more odrekat onemu, k čemur ga sili trenutno čustveno razpoloženje, če se zaveda, da bi izvedeni čin škodoval njemu na zdravju ali drugače ali četudi bi njemu samemu ne bil v škodo, bi lahko ogrožal koristi njegovega naroda. Koliko, nešteto strasti ima vsak človek, ki jih mora brzdati, če noče škodovati samemu sebi in svojemu narodu. Moralno prepričanje je tu pri slabiču — če nima vsled svoje slabosti močnejšega motiva, ki mu brani — nekaj, kar takorekoč sploh ne pride v poštev, kajti, kaj pomaga vse moralno prepričanje, če nimaš toliko moči, da bi to prepričanje mogel tudi udeležtvovati? Človek pade v zmoto in najde tisoč opravičljivih vzrokov za sebe, ki pa v največ primerih niso veljavni tudi če se postavimo na popolnoma egoistično stališče, niti zanj, še manj pa za splošnost. Samo-

obvladovanje in samozatajevnje pa sta v tem oziru dva važna faktorja, in človek si oboje lahko privzgoji, kar ima potem zanj tekom vsega njegovega življenja naravnost neizmerno vrednost.

Za obe navedeni lastnosti pa je treba *krepeke volje*. Znano nam je, da imajo različni ljudje različno močno voljo, kakor tudi, da se da volja okrepiti pri pravilno gojeni telesni vadbi; da je volja mnogo-krat krepka, ko je mišičevje že utrujeno in da v takih primerih pri velikih naporih ona prisili organizem na še silnejši čin — toda pozneje seveda opeša. Fiziologi so to dokazali na podlagi mehaničnih eksperimentov. S trajnim, nepretiranim naporom pa voljo utrjujemo do individualno najvišje mogoče mere. Krepkejša volja nam je potem podlaga za *pogum, vztrajnost, samoobladovanje* in *samozatajevanje*, torej tudi za sokolsko disciplino.

Kakor je že iz povedanega razvidno, vplivi in učinki pri telesni vzgoji ne nastopajo posamič, temveč v gotovi medsebojni harmoniji pospešujejo drug drugega in drug drugega izpopolnjujejo nagibajoč k novim afektom, katerih rezultat, volja, povzroča nove čine, izpopolnjuje v isti smeri naprej.

Razume pa se samo ob sebi, da mora biti za dosego omenjenih dobrot vzgojna metoda pravilna. Kajti o tem ni nobenega dvoma, da vsako pretiravanje, kakor je to navadno n. pr. pri športih in težki atletiki, doseže ravno nasprotni rezultat, kakor tudi, da medsebojno tekmo- vanje, če ni umerjeno po gotovih strogih vzgojnih načelih, pospešuje samo na sebi strast in goji zavist, medsebojno nestrpljivost, ki se razvije tudi v sovraštvo.

Ko je Tyrš oznanjeval medsebojno tekmo, ki pa je izrecno določena v smislu medsebojnega nadkriljevanja samo v dobrem in plemenitem, je vedel, da bi v praksi to tekmovalje mnogo izgubilo na vrednosti, če bi se ne preneslo na tak primeren nivo, ki omogoča *plemenito tekmo* in stavi strastem dovolj močan jez. Iz tega razloga je tudi vpeljal v svoje sokolstvo *bratstvo* in *demokratizem*.

Vsi, ki se posvečajo narodni telesni vzgoji, naj čutijo tesno medsebojno vez, ki obstoji v zavesti medsebojne enakosti in duševnega sorodstva, saj je cilj vsem isti, stremljenje enako. Vse razlike po poklicu, stanu, premoženju in svetovnem naziranju naj odpadejo, obligatna je samo ljubezen do lastnega naroda in težnja za dobrobit naroda.

Važnost tega temeljnega vzgojnega načela bratstva, enakosti in demokratizma se je dokazovala skozi vso dobo, odkar je češkoslo- vanska narodna telesna vzgoja v praksi, njegova vrednost je nepre- cenljiva, ker to ni samo-taktičen pripomoček za vzdrževanje plemen- tejših teženj v medsebojni tekmi, temveč je to tudi pot, ki vodi k ožjim stikom cele družbe, k njeni enotnosti in edinosti. Kje bi bilo to mogoče, če bi se vsakdo, ki pride v telovadnico, ne čutil takoj brata vseh drugih in obratno? Medsebojna zaupljivost bi imela tako težke ovire, kakor nam jih stavi ves današnji družabni red sploh. Mogoča postane šele ob ožjem zblizanju posameznikov, iz katerega sledi boljše medsebojno spoznanje, brez katerega je zaupljivost nemogoča.

Na torišču sokolske telesne vzgoje pa odpadejo vse ovire. Telovadci so tam enaki po svojem stremljenju, po obleki, ki le toliko, kolikor je neobhodno potrebno, pokriva telesa; za enake se morajo smatrati po družabnem redu, ki je tam vpeljan in ki se mu morajo pokoriti vsi, kar pa ni težko, ker je vzgleda za to dovolj — in medsebojno zblížanje, prijateljstvo in res pravo bratstvo, tovarištvo, to vse je tako pri rokah, da pride hitro, naravno, brez vsakega vsiljevanja.

Razen tega je v telesnih vajah samih nekaj pristnega in junaškega, in če se gibljejo te vaje v mejah primernosti in po načelih estetike, napravi vsaka vadba na gledalca in soudeleženca ugoden vtisk, ki ima posebno važno vlogo pri telovadcih-začetnikih. Vsa okolica s svojo telesno okretnostjo in izvežbanostjo, umerjenostjo in življensko pestrostjo obvlada začetnika takoj prvi hip in v tistem trenutku je že pripravljen, in prav rade volje pripravljen podvreči se, slediti vzgledom tovarišev, z njimi se sprijazniti ter biti zaupljiv. S tem padejo vse ovire medsebojnega zblížanja in tudi vse ovire medsebojnega podrobnega *vzgajanja*.

Tretja panoga narodne telesne vzgoje zadeva našo intelektualnost. Napačno bi bilo iskati v tem pogledu v telesni vzgoji tako sredstvo, ki bi bilo zmožno pomnoževati že obstoječe duševne zmožnosti, kakor bi bilo zgrešeno pričakovati, da s telesno vadbo lahko napravimo iz slabiča po rojstvu atleta ali iz propalice svetnika. Vsak človek prinese na svet gotove sposobnosti in zmožnosti, ki se lahko razvijejo do najvišje mogoče mere, če se res vzgajajo — v nasprotnem primeru pa se ne razvijejo. Da bi v tem oziru izpopolnjevanja dosegli kar največ mogoče, to ravno je naša naloga; že obstoječe izpreminjati pa ne more niti naše, niti kako drugo sredstvo. Tako je tudi pri naši duševni vzgoji. To, kar že obstoji, razviti do najvišje mogoče mere s tem, da damo temu razvijanju potrebne pogoje in zdravo podlago, to je naša naloga in tej nalogi telesna vzgoja po naši metodi odgovarja v polnem obsegu.

Kakor smo že povedali, si ohranjujemo in pospešujemo s telesno vadbo telesno zdravje, dalje utrjujemo in izpopolnjujemo svoje funkcijske organe, kakor: mišičevje, živčevje, prebavo, dihalne organe itd. Od telesnega zdravja in popolnosti organizma pa je odvisno naše duševno snovanje, ki je, dasiravno ne vemo na kakšen način, toda vendar brez dvoma, v najtesnejši zvezi z organi. Zdravi organi so potreba za prožno intelektualno delo, mnogo duševne gibčnosti pa si pridobi gojenec pri vadbi direktno s tem, ker mora vaje, ki so večkrat zelo težke, komplicirane in sestavljene, naštudirati, kakor bi se n. pr. učil na pamet spisanih ali tiskanih sestavkov.² To je važno posebno za one, ki drugače nimajo prilike in vzrokov za duševne napore, kakor n. pr. preproste delavce, poljedelce i. dr. Živčevje s centri in možganskim aparatom, ki igra največjo vlogo pri duševnem delu, pridobiva

² To najdemo predvsem pri sestavljenih prostih in vajah s priročnim orodjem, ter sestavah na orodju, predvsem na konju.

pri pravilni telesni vadbi večjo prožnost ter se vsled delovanja izpopolnjuje kakor vsak drug organ, koordinacija gibov postaja hitrejša in točnejša — hitrejša in točnejša pa se tak človek tudi zaveda in misli.

Iz ugodnega počutenja, ki je posledica *harmoničnega* fizičnega in duševnega napora, nastane boljše razpoloženje ne samo za fizično, temveč tudi za duševno delo.

Najvažnejša z ozirom na to poglavje pa je vzgoja volje, o kateri smo govorili v prejšnjem odstavku. Volje si brez inteligence ne moremo predstavljati, ne moremo pa si predstavljati tudi inteligence brez volje. Neločljivi sta in se medsebojno pospešujeta. Če torej s telesno vzgojo krepimo voljo, pospešujemo obenem tudi inteligenco.

Razen navedenega pa direktno izobrazuje družba, v kateri se vzgajamo. Tu nahajamo ljudi različnih poklicev, različne starosti in z različnimi živlenskimi izkuštvi; naše občevarje je neprisiljeno, resno in dobrohotno. Vsakdo ima torej priliko, da se nekaj nauči, neučeni od učenega, neizkušeni od izkušenega, pa naj se ta izkušnost nanaša na večje in težje dogodiljaje v življenju ali pa na strokovna izkustva, ki jih ima vsakdo v svojem poklicu in je njih znanje koristno v vsakem primeru. Tu je iskati tudi torišče za izobraževalno delo v Sokolu.

Tako lahko na kratko ponovimo teorijo, na katero se naslanja sokolska ideja, oziroma naša narodna telesna vzgoja:

A. Vsakega *posameznika* vzgajamo a) telesno, b) npravno, c) duševno, ter dobivamo a) telesno zdrave, b) npravstveno krepke (značajne) in c) razumne posameznike.

a) Če je človek fizično zdrav, dobi veselje do dela in ima tudi večje sposobnosti za izvršitev dela;

b) značajni in npravstveno krepki ljudje se zavedajo v prvi vrsti svojih dolžnosti napram sebi in narodu;

lahko obvladujejo svoja slaba nagnenja in strasti;

so napram drugim strpljivi;

so pogumni in za vsako težje podjetje bolj primerni;

imajo potrebno energijo, s katero lahko uspešno vztrajajo v boju za obstanek;

z vzgojenim estetičnim čutom se lažje nagibajo k lepemu in dobremu;

c) oboje prejšnje je podlaga za naše intelektualno snovanje, višja intelektualnost je ena najznamenitejših prednosti v kulturni tekmi.

Vse te prednosti hočemo dobiti kot posamezniki, in sicer *vsi člani naroda*, tako da:

B. Tvorimo krepak, zdrav, značajan, inteligenten *narod*,

ki se zaveda svojih dolžnosti napram sebi in državi;

ki je samozavesten, svobodoljuben;

ki je za svojo svobodo pripravljen na vse žrtve in sposoben te žrtve tudi doprinesiti;

ki je delaven in produktiven;
 ki ne trati svojih moči v brezdelju in strasteh;
 ki je skrajno odporen napram pritiskom drugih narodov;
 ki ima vsled tega zagotovljen svoj obstanek;
 z delavnostjo in produktivnostjo pa si zagotovi svoje blagostanje,
 in sicer: blagostanje države in blagostanje posameznika.

ANDREJ DRUŠKOVIČ:

Država in izseljevanje.

Samo majhen krog se je do najnovejšega časa v naši državi zavedal dejstva, da spadamo v enem oziru med prve države na svetu, namreč glede števila izseljenikov, ki jih je dala naša domovina Ameriki. Minister za socialno politiko dr. Kukovec se je odločil pod vtisom gorostasnih vesti o martiriju vračajočih se naših izseljenikov na njihovem križevem potu skozi pol sveta, da vzame te nesrečneže pod zaščito državnega socialnega skrbstva. Osnoval je v svojem ministstvu odsek za izseljevanje in priseljevanje.

Nam Slovencem je fenomen emigracije dobro znan; «Amerikanec» je pri nas jako česta pojava v najmanjši vasi. Odveč bi bilo opisovati vzroke naše emigracije, pripovedovati o usodi naših emigrantov, o njihovih uspehih in neuspehih. Kako vlogo igra emigracija za vso našo državo, bi pojasnil samo s par številkami: v Severni Ameriki živi okoli 800.000 Jugoslovanov, v Južni kakih 100.000. Naš izseljeniški svet je danes najmočnejši vložnik v naših bankah in hranilnicah; čez 50 odstotkov vseh vložkov je prišlo iz Amerike. Premoženje naših «Amerikancev», ki je naloženo v Ameriki, je jako težko ceniti; računa se pa, da je v njihovih rokah najmanj 150 milijonov dinarjev, kar pomeni 22.000.000.000 kron, jako znaten del našega narodnega premoženja, ki bi vrednost naših kron, oziroma dinarjev, znatno spremenil, če bi se nahajal v zemlji. Politično važnost naših ameriških izseljencev je pokazala svetovna vojna: impozantna manifestacija zastopnikov 800.000 Jugoslovanov Amerike za svobodno Jugoslavijo, edina velika naša manifestacija narodne misli do zloma Avstrije, je naši ideji največ pomogla do ugleda v svetu antante. Uresničenje te ideje, stvorjenje svobodne Jugoslavije je pa dovedlo našo emigracijo v novo fazo. Nove razmere v domovini, nizek kurz domače valute nasproti dolarju, ekonomska kriza, ki je nastala v Ameriki po vojni, nekaj tudi alkoholna prepoved v Združenih državah, vse to je sprožilo remigracijo naših izseljenikov, ki zavzema vedno večji obseg. Okoli 40.000 se jih je vrnilo po prevratu v domovino. Kakor je ta pojav razveseljiv, ker kaže kako viši naš «Amerikanec» na domovini, tako smo pa mi bili zanj nepravljani; našo desorganizacijo je remigrant bridko občutil takoj, ko je

prestopil našo mejo in si stvoril sodbo o svoji novi domovini, ki je pri večini uničujoča — četudi krivična. Jasno je, da državna organizacija, ki se šele razvija, ne more pokazati svojega vpliva v deželah onstran oceana, kakor je to pričakoval naš izseljenik. Prepuščen je bil sam sebi, država mu ni ukladila pota v domovino, direktnih morskih zvez ž njo ni, potovati je moral preko oddaljenih inozemskih luk in skozi vso Evropo, dokler je prišel do domače meje. Naša še neizgrajena zunanja služba mu ni nudila zadosti zaslombe proti težkočam, ki so danes spojene s potovanjem skozi par držav; z izgubljenim časom in denarjem je izseljenik plačal našo državno mladost. A te muke potovanja, katerim je bil izpostavljen, so bile povod ustanovitve državne izseljeniške službe. Ministrstvo za socialno politiko je imelo glede organizacije izseljenikov dva sistema na izbiri: sistem Nemčije, Švice, Francije, ki izseljenika brani pred izrastki izseljeniške industrije, kakor izseljeniški agenti, v ostalem pa prepušča njegovi inicijativi, če se hoče seliti ali ne, ali pa drugi sistem, najtočnejše izveden v Italiji, ki polaga v roke državne uprave vse izseljeniško gibanje in stavi državi cel sistem izseljeniškega prava na razpolago. Z ozirom na veliki obseg izseljeniškega gibanja v naši državi in z ozirom na njegovo gospodarsko važnost, se je ministrstvo odločilo, da uredi izseljeniško vprašanje po drugem sistemu. Glavni princip tega je: delavna moč izseljenika je del narodnega bogastva, država ima dolžnost dispozicije s to vrednoto in izseljenik ima kot državljan dolžnost podrediti se tej dispoziciji. Naše izseljeniško pravo ima torej dvojno nalogo: socialno skrbstvo za izseljenike, ki se rekrutira iz gospodarsko šibkih, in izvedbo izseljeniške politike.

Naloga je oblasti, ki upravljajo emigracijo, da postopajo tako, da ne izgube izseljenika nikdar iz rok, ga navežejo na domovino in ga dovedo zopet nazaj, gmotno čvrstega in prosvetljenega življenjem v Ameriki.

Emigracijsko pravo predvideva dve sredstvi, ki se jih mora državna uprava poslužiti kakor regulativov na eni strani, izpolnujoča socialno nalogo proti izseljeniku, na drugi vodeča emigracijsko politiko v interesu države. Ti sredstvi sta: policijski ukrepi, kristalizirani okoli izdaje potnega lista, in predpisi, na katere veže država delovanje izseljeniških agentur in transportnih podjetij, katere drži pod koncesijo.

Odsek za izseljevanje in priseljevanje pri ministrstvu za socialno politiko je napravil načrt izseljeniškega zakona, oziroma predbe, prvi poskus razširiti državno zakonodajo našega kraljestva na to panogo. Načrt se opira na opisani širši sistem emigracijskega prava in ima sledeča poglavja: Organizacija državne izseljeniške službe in njena naloga, policijski predpisi izseljevanja, transport izseljenikov, izseljeniški fond, kazenske odredbe, prehodne in zaključne odredbe. Prvo poglavje predvideva razen odseka samega, kateremu pripada nadzor nad izvršenjem uredbe, emigracijsko statistiko, informacijsko službo, narodno propagando nad izseljeniki, organizacijo gospodarske zveze nad izseljeniki in domovino, tudi izseljeniške komisarje v domačih lukah in na

parobrodih, ki vozijo izseljenike, kakor tudi izseljeniške atašeje pri diplomatskih in konzularnih zastopništvih v onih državah, kjer biva mnogo naših izseljenikov. Vsi ti odseki ministrstva podrejeni organi so eksekutiva odseka, v kolikor je ne more vršiti odsek sam. Drugo poglavje se peča s policijskimi predpisi, katere mora izpolniti izseljenik, predno dobi potni list. Ti predpisi se oslanjajo na vojaške odredbe, odredbe finančne oblasti in one odredbe ameriških držav, ki vsebujejo pogoje imigracije. Razen tega vsebujejo gotove predpise, ki imajo štiti mladoletne, in sicer nesamostojne pred zapeljavanjem k emigraciji.

Tretje poglavje obravnava prevoz izseljenikov, agenture, njih koncesioniranje in nadzor nad njihovim poslovanjem. V tem poglavju se je skušalo spojiti interese vseh na emigraciji interesiranih faktorjev: izseljenika, države in domačega prekoceanskega brodarstva, za čigar razvitek je prevoz izseljenikov vitalni moment. Izseljenik se oprosti od pogubonosnega vpliva izseljeniškega agenta, ki ga uredba pozna samo še v obliki uradnika parobrodskega društva, ki edino more dobiti koncesijo za prodajanje parobrodniških kart za izseljenike, zagotavlja izseljeniku brezplačno vrnitev, če ga ameriška država ne sprejme, določa obliko in vsebino prevozne pogodbe med emigranti in parobrodnim društvom, predpisuje natančno vse obveze parobrodnega društva proti izseljeniku, izključuje vsako provizijo, ki bi jo sicer imel plačati izseljenik, prepušča določitev tarife voznine državi oblasti in osigura za določeno število siromašnih emigrantov brezplačen povratek v domovino. Država pridržuje pravo detajlne kontrole nad poslovanjem agentur, nad kvaliteto parobrodov, odvzema ingerenco na izseljeniški promet, ki jo je imel do sedaj izseljeniški agent, temu popolnoma in omejuje njegovo »podjetnost« na minimum, domačemu prekoceanskemu brodarstvu nudi možnost uspešne konkurence z inozemskim, nudi mu pri izdajanju koncesij znatne prednosti pred tujim, do one mere, ki mu jo nalaga obzir do izseljenika, kateremu medsebojna konkurenca parobrodnih društev osigura maksimum udobnosti na potovanju. Ena določba uredbe bo gotovo naletela na hudo nasprotstvo, posebno inozemskih interesentov, namreč ta, da se dovoli vkrcanje in izkrcanje emigrantov samo v domačih lukah. S tem se odpravi rak-rana današnjega transporta emigrantov, izkrcanje in vkrcanje v tujih lukah in križev pot izseljenika, dokler ne dospe do njih; na drugi strani se pa s to določbo daje neobhodni predpogoj za stvarjanje domače jugoslovansko-ameriške parobrodne črte.

Nadaljnja poglavja predpisujejo kazni za prestopke proti uredbi, urejujejo kazenski postopek, podajajo organizacijo izseljeniškega fonda, ki naj emigracijski službi osigura gotovo neodvisnost od budžeta in vsebujejo gotove zaključne in okvirne odredbe, ki dajejo možnost, da se naredbenim potem uredba spopolnjuje in administrator ne veže preveč za bodočnost.

Če stopi uredba v veljavo, bo praksa pokazala, ali ima naša država dobro izseljeniško zakonodajo; da bo najmodernejša, rečemo lahko že danes.

Listek.

Alojz Gradnik:

Prihod.

*Od gorà karpatskih vro krdela ...
Kakor reka silna in deroča
so poplavlila že vsa cvetoča
polja, sela, trge, mesta bela.*

*Padla je Celeia v kup pepela.
Ali vojska vseuničujoča
se ustavi šele tam, kjer Soča
v Salicanumu ovinek dela.*

*V prah poklekne in odpaše meče
in na žrtvenike zlatoruna
jagnjeta položi v čast Peruna.*

*„To bo meja!“ vojskovodja reče.
In na brda onostran pokaže:
„Tam naj bodo naše zadnje straže!“*

Et meminisse ...

*Vam ta sonet posvečam, denuncijanti,
ki ste nekdam ko z rilci blatne svinje
nam vohali in rili v vse stopinje
in nas zatožili cesarju Franti.*

*Prišli potem njegovi so trabanti
in gnali ene v ogrske pustinje
in druge zopet so samó pod sinje
nebó obesili na prvi ranti.*

*So še v spominu vam ti vratni vozli
In križci, krone, znaki vaše slave,
ki so jo dali prejšnji gospodarji?*

*Zdaj nosite že rede svet'ga Save,
Ste verno prejšnjim služili, kot kozli
postali ste sedaj pri nas vrtnarji.*

Pregled.

Gospodarstvo.

DONESEK K NAŠEMU POLJEDEL- SKEMU VPRAŠANJU.

Jugoslavija je zemljedska zemlja par excellence; zato ne bo neumestno, ako se ozremo na druge države, da vidimo, kam naj bi se šli učiti umnega poljedelstva. Poljedelstvo je po mnenju nekaterih ekonomistov edina prirodna in zdrava podlaga gospodarstva. Zastopniki tega mnenja, pa tudi tisti, ki se ne strinjajo z njim, očitajo Slovanom precej opravičeno, da samo visé na grudi in je ne obdelujejo umno.

Pri nas je danes že dejstvo, da bodo veleposestva razkosana. Zato ne bom razpravljaj o vprašanju, ali bi se dala zemlja obdelovati umneje na velikih ali na malih posestvih. Isti proces se vrši povsod v Evropi: v Nemčiji 86 odstotkov zemlje obdelujejo zemljiški posestniki, na Danskem 83 odstotkov, na Angleškem samo 12 odstotkov. Ali tudi na Angleškem že delijo velika zemljišča. Zdi se, da so velika posestva — vsaj ta nazor zastopa večina angleških ekonomistov — pripravnější za umno kmetovanje. Ali tudi Angleži se strinjajo, da je *socialnega* stališča sistem malih posestev pravičnejši, čeprav ni boljši z gospodarskega.

Kdor piše o poljedelstvu, se mora baviti v prvi vrsti z Dansko. Ker pa jo poznam premalo, vzamem rajši za vzgled Nemčijo in Anglijo. Te dve državi sta bili dve nevarni tekmovalki skoro v vseh gospodarskih panogah.

Vse do svetovne vojne so Angleži živeli v prepričanju, da je njihovo poljedelstvo najboljšo. Tako pravi ugleden ekonomist dr. Marshall: «Mnoge dežele so bile Angliji učiteljice v agrikulturi, posebno pa Nizozemska; ali v splošnem so se drugi narodi učili več od nje. Danes pa samo Nizozemska lahko primerja svoj prihod per acre plodovite zemlje z njenim; v Evropi ni druge dežele, ki bi dobivala toliko prihod v razmerju s trdom, potrošenim za pridobivanje istega.» (v. dr. A. Marshall: *Principles and Economics*, izd. 1916.)

Podobnih trditev bi lahko naštel še mnogo, ali zdi se mi, da mnenje tako treznega učenjaka zadostuje.

Angleži so se začeli posebno resno baviti s poljedelstvom med svetovno vojno; obdelali so obsežne travnike in pašnike, ki so poprej služili za lovišča in igrišča. K temu so jih prisilile nemške podmornice, ki so sprečavale uvoz žita. Obenem so se bavili s poljedelskim vprašanjem teoretično in razna ministrstva, posebno pa ministrstva za poljedelstvo in za obnovo sta izdelali številne brošure in publikacije o položaju angleškega poljedelstva. Dve knjigi: dr. Karla Helffericha «*Ekonomski napredek Nemčije in narodno bogastvo*» in pa članek grofa von Schwerin-Löwitz, predsednika nemškega poljedelskega sveta o nemškem poljedelstvu (izdan v knjigi «*Nemčija pod cesarjem Viljemom II.*, Berlin 1914) sta posebno izzivali na odgovor.

Omenjene publikacije so mi deloma služile pri sestavi tega članka.

Popolnoma se strinjam z gospodom M. Brezigarjem, ki pravi, da hodi naš narod najboljšo pot, ako ga bodo vodili pri obdelovanju zemljišča samo *gospodarsko - finančni momenti* in ne vojaški in politični (v. Milko Brezigar: *Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva*, 1918). Zato tudi ne bom govoril o nemški agrarni politiki, ki je imela namen, da napravi Nemčijo, kar se tiče prehranitve, popolnoma neodvisno od zunanjega sveta, ampak o vprašanju produkcije in organizacije poljedelstva.

Razmerje med angleškim in nemškim poljedelstvom najbolje razvidimo iz sledeče tabele.

Na vsakih 100 akrov (hektar je 2,471 akrov) obdelane zemlje:

- 1.) britanski poljedelec prehrani od 45 do 50 ljudi, nemški 70 do 75;
- 2.) britanski poljedelec pridela 15 ton žita, nemški 33 ton;
- 3.) britanski poljedelec pridela 11 ton krompirja, nemški 55 ton;
- 4.) britanski poljedelec dobi 4 tone mesa, nemški 4¼ tone;
- 5.) britanski poljedelec dobi 17½ tone mleka, nemški 28;

6.) britanski poljedelec pridelal neznatno količino sladkorja, nemški pa $2\frac{3}{4}$ tone.

Poglejmo še, kakšno stališče zavzema nemško poljedelstvo med ostalimi velikimi poljedelskimi državami. Grof Schwerin-Löwitz daje sledečo statistično tabelo nemškega poljedelstva:

	Pšenica	Rž	Ječmen	Oves	Krompir
Nemčija	22.6	18.5	21.9	19.4	150.3
Avstrija	15.0	14.6	16.0	13.0	100.2
Ogrska	12.7	11.6	13.9	10.4	84.4
Rusija	6.9	9.0	8.7	8.5	81.7
Rumunija	11.8	8.5	9.1	8.0	85.0
Amerika	10.7	10.6	16.0	13.4	76.2
Kanada	13.7	12.0	16.7	15.0	115.8
Argentin.	9.3	—	—	—	—

Ko gledamo te podatke, — pravijo Angleži — moramo vedeti:

1.) da je Nemčija napravila toliki napredek v zadnjih 40 letih;

2.) da je nemška zemlja manj prikladna za poljedelstvo nego angleška in da velja isto tudi o podnebnju;

3.) da prihaja razlika od tega, ker na Angleškem več kot dve tretjini obdelane zemlje zavzemajo pašniki, dočim v Nemčiji manje nego eno tretjino;

4.) v Nemčiji so poljedelci po večini zemljiški posestniki, dočim Anglija pozna najemnike;

5.) da so v Nemčiji mezde poljskih delavcev relativno nizke in da kmetijske industrije dajejo zaslužka pozimi;

6.) da je Nemčija posebno razvila kreditni sistem, zadrugištvo in skrbela za vzgojo poljedelca;

7.) da je nemška politika v zadnjih letih podpirala poljedelstvo.

Dotakniti se hočem na kratko samo nekaterih točk, čeprav so vse enako važne.

I. Nemški kreditni sistem je znan tudi pri nas, posebno sistema Raiffeisen in Schultze-Delitzsch. Vendar je pri nas, posebno doli na jugu, še ne razoroženo polje kredita in zadrugištva sploh.

II. 1.) Nemci so stali na stališču: najprej dobrih visokih šol, da bo število učiteljev, ki bodo podučevali načela umnega gospodarstva, zadostno. Znano so njihove poljedelske fakultete v sledečih mestih: Halle, Göttingen, Kiel, Königsberg, Breslau, poljedelska akademija v Bonn-Poppelsdorfu; posebno pa je cvetela poljedelska visoka šola v Berlinu, ki je leta 1910, sama

dobila večjo podporo nego vse angleške poljedelske šole skupaj.

2.) Ko so imeli Nemci zadosti učiteljev z akademsko izobrazbo, so pričeli vzgajati poljedelce. Ustanavljali so zimske tečaje in sestanke, na katere so hodili predavati učitelji. Posebnost zimskih tečajev je ta, da učitelji obiskujejo svoje učence poleti in jim dajejo praktična navodila.

3.) Za povzdigo poljedelstva skrbe v Nemčiji tudi poljedelske zbornice, poljedelske razstave itd.

Toliko o vzrokih, ki so dvignili nemško poljedelstvo na prvo stopnjo med velikimi poljedelskimi državami.

Ako pogledamo vprašanje poljedelstva s socialnega stališča, se nam najprej nudi problemi selitve v mesta, izseljevanja v Ameriko, alkoholizem in narodno zdravje na kmetih, kriminaliteta itd. Vsak problem je preobširen, da bi se ga mogel samo dotakniti. Izpogovoriti hočem samo nekaj besed o selitvi v mesta.

Ta problem je danes najbolj pereč na Angleškem, kjer je v zadnjih 40 letih poljedelsko prebivalstvo padlo za 50 odstotkov, dočim je n. pr. na Danskem intenzivnejše obdelovanje zemlje v istem času povišalo število poljedelskega prebivalstva za isti odstotek.

Tudi pri nas se je že pričel isti proces. Najvažnejši vzrok je pač dejstvo, da so povsod v Evropi v zadnjih petdesetih letih mesta napredovala, dežela pa je zaostajala in še zaostaja. Kar velja za Anglijo, velja tudi za nas. V publikaciji angleškega ministristva obnove »Rural Industries« čitamo sledeče:

«Vasi skoro niso bile deležne splošnega socialnega napredka družbe. V mrtvilu se nahačala veliki del naše dežele; res je, da veliko naših vasi vsled svoje slikovitosti vzbujajo pozornost umetnikov, motoristov in izletnikov, ali usodni nedostatek prilike za družabno občevarje, umstveni razvoj in gospodarski napredek je znan vsakemu proučevalcu kmetijskih razmer.»

Ako je na Angleškem slika nezadovoljiva, je pri nas še žalostnejša. Dejstvo ostane, da vse naše kulturne naprave po kmetih: izobraževalna, pevška, telovadna društva, knjižnice itd. itd. nimajo dovolj privlačne sile, da bi zaustavile emigracijo. Na tem polju čaka še veliko dela.

Vseh teh, v članku navedenih problemov, se bodo morali lotiti tisti, ki bodo hoteli rešiti poljedelsko vprašanje z gospodarskega in socialnega stališča. Po strokovno izobrazbo pa bodo hodili, po mojem mnenju, k Nemcem.

V. Miselj.

Kultura.

ZAČAJ MORAMO VZGAJATI SOCIALNI ČUT?

- 1.) Danes je zasiguran večji uspeh, ker smo ga vzgajali med vojno;
- 2.) vsled kompliciranih socialnih razmer postaja poedinec vse manj odgovoren, ako propade;
- 3.) ker se bo narodna dividenda povečala, ako bomo delali za skupnost, dočim danes propadajo človeške sile;
- 4.) ker bomo lažje dosegli, da s prostovoljnimi prispevki olajšamo po-

ložaj tistim, ki se brez svoje krivde ne morejo preživeti;

5.) ker se bo politična in gospodarska borba omilila in število žrtev zmanjšalo;

6.) ker se bomo hitreje približali visokemu idealu prave zveze narodov, pričeneši pri najmanjši skupini;

7.) ker se bomo morda izognili krvavi revoluciji, najsi grozi od strani kapitala ali dela.

Vzgajajmo in apelirajmo na ta čut ne samo takrat, ko pride nesreča v deželo: vojna, lakota, požar, štrajk itd.

Samo en primer. Po vojni sem čul govor angleškega vojnega ministra Mr. Churchilla: človek je žival, smisel za skupnost je glupost, oslarija, človek dela samo za sebe! To je govoril mož, ki je izdal nešteto pozivov vojaku, naj se bori za domovino, in delavcu, naj proizvodi več, da Anglija ne izgubi svetovnega položaja in da premaga Nemčijo. In pri nas? V M.

Med revijami.

The Fortnightly Review. Junjska številka te izvrstne angleške revije prinaša zopet celo vrsto aktualnih člankov o političnih vprašanjih. Lancelot Lawton poroča o »Lenins Zigzag«, o negotovi in spremenljivi taktiki in menjajočih se političnih nazorih ruskega predsednika. Politicus razpravlja o angleškem delu in boljševiški opasnosti, ter prihaja do zaključka, da pomeni boljševiška agitacija v Angliji napad na delavske strokovne organizacije, na parlament, na demokracijo in državo ter končuje: The time for preventive action has arrived. Prišel je čas za preventivno akcijo, — kajti boljševiške publikacije so zelo številne in stotine najboljših njihovih agitatorjev je po deželi na delu. — Maxwell H. Macartney razpravlja o želji Karla Habsburga, da zasede madžarski prestol, o njegovi znani subotški prigodi, o sokrivdi ogrske vlade in o odločnem obnašanju »Small Entente« (Male entente), ki je preprečila, da ni Karel postal ogrski kralj sub-sistent Velike entente po vzgledu Konstantina. Vendar je avtorjevo stališče — kar je značilno za angleško javno mnenje — prijazno habsburški restavraciji. Charles Woods poroča o notranjem položaju v Bolgariji, Adol-

phe Smith pa podaja še enkrat pregledno sliko francoskega političnega življenja v zanimivi skici: »Millerand, Briand in francoska socialistična stranka«.

The National Review (ki je italofilna) prinaša navdušeno pristransko sliko o nacionalnem in moralnem preporodu Italije v znamenju fašizma. »Kako je Italija zmogla boljševizem?« je naslov propagandni razpravi, ki jo je napisal znani nacionalist Enrico Corradini.

The Eastern Europe prinaša članek Jaroslava Cisařa proti namišljeni donavski federaciji in referat *Syngos-a* o zunanji politiki sovjetske Rusije.

Francozi se mnogo pečajo z zunanjo politiko. *La Revue bleue* prinaša Vaussardovo študijo o krizi italijanske ljudske stranke (P.P.I.) in referat Dumont-Wildena o italijanskih volitvah ter krizi socializma.

Revue Economique internationale prinaša več poučnih študij, ki kažejo naziranja zapada o gospodarski obnovi. (Medzavezniška gospodarska solidarnost — problem reparacij — mednarodni »billet«). Oba avtorja soglašata v glavnem s Keynesom in Vanderlipom. Cammaerts podaja študijo o angleški gospodarski politiki, Ar-

minjon pa o gospodarskem stanju Egipta.

La Réforme sociale toži v pregledu o razdrapanem socialnem stanju sodobne Evrope.

Journal des Économistes poroča o angleškem rudarskem štrajku.

Revue d'Économie politique prinaša za nas zelo zanimivo studijo Stephana Bauer-a o denarstvu Češkoslovaške («izkustvo k kvantitativni teoriji») ter referat Petka Petkova o bolgarskem prisilnem delu. Obe reviji se spominjata umrlega dunajskega teoretika politične ekonomije in ustanovitelja takozvane avstrijske šole («Grenznutzen-theorie») Karla Mengerja.

Bulletin de Statistique et de Législation comparée je zbirka statističnih podatkov o financah raznih držav.

V *Zeitschrift für Sozialwissenschaft* najdemo z veliko akribijo sestavljeno razpravo H. Dietzel-a «O naučni vrednosti vrednostnega nauka in o temeljni pogreški Marxovega nauka o »razdelitvi«. Razprava je za razumevanje politične ekonomije sila zanimiva. Jedro razprave: Vsa dolgoletna borba okrog pojma »vrednosti« je nepotrebna, za znanstveno realnost celo škodljiva; meza nima opravlja za »immanentno vrednostjo« in na njej slonečo »razdelitvijo«; ekonomika je predvsem znanost za življenje, in teorija mora imeti neko vrednost za prakso. Med vsemi ekonomskimi teorijami je ona »o vrednosti«, ki je za studij in za prakso najmanj vredna. (O resničnosti tega naziranja so se prepričali ruski komunisti ... v praksi.)

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik prinašajo dve razpravi. Dr. Frieda Wunderlich piše okorno razpravo — bila bi prav dobra za pričetek nove znanstvene »querelle allemande« — o pojmu produktivnosti. Zato je Winklerjeva razprava »Von den statistischen Massen und ihrer Einteilung« instruktivna in vzbuja želje za »Jugoslovanskim statističnim uradom«, ki ga še ni in ki se že tako pogreša. — Tudi Béla Földes se vrača k Marxu in izvaja iz njega ter iz sodobnega ruskega in madjarskega komunizma potrdila za svoje revizionistično prepričanje: Glavno ni vrednost, ampak *razdelitev*, in le tu je mogoča socialna reforma, ne v smeri ruskega komunizma, marveč v smeri soudeležbe delavca, v solidarnosti.

Der Kampf prinaša materialije k marčnemu puču nemških komunistov, Bauerjeva »načela agrarne politike«, Straussov referat o razvoju Jugoslovani. Bauer zahteva, da se vsi poljedelski produkti (živinorejski itd.) vnovčujejo združno ter neposredno organizacijam konzumentov. To je razumno, pa ne marksistično.

Zeitschrift für Volkswirtschaft und Sozialpolitik poroča o združništvu v sovjetski Rusiji ter o stanju socializacije v Nemčiji.

V *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik* razpravljajo: Schumpeter o današnjih možnostih socializma, Olberg o kmečkem uporu proti boljševizmu, Michels o ponesrečenem poskusu italijanskega delavstva, da zasede tvornice, Lederer o socializaciji in ustavi družbe, Vogel o zakonodaji notranje kolonizacije (agrarne reforme), takozvanih nasledstvenih držav. Ta referat je pomanjkljiv, ostale razprave pa prvovrstne.

Misao, književno-politički časopis, prinaša poleg leposlovne vsebine Gj. Tasića članek o anarhizmu, Tugana-Baranovskega »Etiko Dostojevskega«, † Koste Stojanovića esej o vzrokih in posledicah vojne in v pregledu »Cinovničko pitanje kao politički problem«.

Društveni život, socialno-naučni časopis, prinaša celo vrsto razprav o socialnem vprašanju ter politične vsebine. (Dr. N. Radojčić: Kako je postala Jugoslavija? Ž. M. Perić: Princip stečenih prava in socializacija dobara. Dr. Gj. Tasić: O sindikalizmu i štrajku činovnika. Dr. M. Radojčić: Jurko Križanić — Srbljanin. Mirko M. Kosić: Socializacija.)

Svetski pregled (politički, ekonomski, finansijski, književni, umetnički) je nov tednik, ki ga izdajata Momir Nikolić in Siniša Kordić. Je včasih hiperkritičen, prinaša pa velezanimive pregledne zlasti iz inostranstva (Cailaux, mesaž Hardinga, H. G. Wells: »Šta sem vidio u Rusiji« itd.).

Nova Evropa izdaja posebne številke, ki so cele posvećene raznim vprašanjim (n. pr. zvezki: »Križa inteligencije«, »Križa socializma«, »Oni koji dolaze«, »U ratu i ropstvu«, »Zemljoradnički pokret« itd.). Vsak zvezek prinaša po 6 do 7 članaka odličnih srbohrvatskih in često tudi inozemskih sotrudnikov.